

Folyóiratszemle

Van Dalen, H. P. – Henkens, K.:

Vágyódás egy jobb élet után: Hollandia esete

(Longing for the Good Life: Understanding Emigration from a High-Income Country.) *Population and Development Review*. 2007. évi 1. sz. 37–65. old.

A tanulmány elérhető:
www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1728-4457.2007.00158.x

Az alacsony termékenységgű iparosodott országok népességnövekedésének hajtóereje a migráció. Az Európai Unióban 2004-ben a népesség gyarapodásának 80 százaléka a nettó migrációból származott, ami 1980-ban még csak 27 százalékot tett ki.

A cikk a világ egyik iparilag fejlett országa, Hollandia állampolgárainak kivándorlási szándékait elemzi. A fő kérdés az, hogy az emberek miért hagynak el egy olyan országot, ahol a jövedelemszínvonal magas, a közszolgáltatások teljes körűek és az életszínvonalra a kevésbé fejlett országokból bevándorlók nagyon irigyek. A szerzők a magas jövedelmű országból kivándorlók személyes jellemzőin túl vizsgálják a kibocsátó ország közjainak minőségét is. A kutatók között általános egyetértés van abban, hogy a nemzetközi migrációban a résztvevők egyéni jellegzetességein kívül meghatározó jelentősége van a közjavak állapotának is. E tanulmány viszont első abban, hogy a személyes jellemzőket és a közjavakat, valamint azok intézményeit (például szociális védelem, biztonság, környezeti minőség, oktatás, integráció stb.) kombinálva vizsgálja.

Közismert, hogy a nemzetközi migrációs irodalomban a bevándorlók sokkal nagyobb

figyelmet kapnak, mint a kivándorlók. Ennek egyrészt számbavételi okai is vannak. A bevándorlók számát általában pontosan ismerik, míg a kivándorlókról a legtöbb országban nem készül pontos kimutatás. Emiatt ugyanazon migráns csoportokról a bevándorlási és kivándorlási statisztikák összehasonlítása a legtöbb esetben jelentős eltéréseket mutat. Másrészt a bevándorlást szigorúan szabályozzák, míg a kivándorlás elé a legtöbb ország nem gördít akadályt. A második világháború után a nyugat-európai országokba irányuló nagyfokú bevándorlást és az azt kísérő problémákat a közvélemény élénk érdeklődése kísérte. Jelenleg az OECD-hez tartozó valamennyi ország minden állampolgárának lehetővé teszi az ország területére való szabad belépését és az ország elhagyását. Nem OECD-állampolgárok számára viszont a bevándorlást vízumhoz és tartózkodási engedélyhez kötik. A szabályozás országról-országra változik, ami megnehezíti a migrációs folyamatok nemzetközi összehasonlítását. Több ország (például Belgium, Németország, Hollandia és Svédország) migrációs statisztikáit a népességi regiszterekből kapják, amit az önkormányzatok naprakészen vezetnek. A tartózkodási engedélyek kiadásával az országba belépőket regisztrálják, de a kilépők rendszerint nem informálják a helyi hatóságokat ezzel kapcsolatos döntésükről.

A szerzők kilenc ország (Belgium, Dánia, Németország, Hollandia, Ausztria, Svédország, Egyesült Királyság, Norvégia és Svájc) vándorlási adatait mutatják be az 1990 és 2005 közötti időszakra. A fő megállapítás az, hogy az állampolgárok körében valamennyi országban nagyobb a kivándorlás, mint a bevándorlás, míg a nem állampolgárok csoportjában

Megjegyzés. A Folyóiratszemlét a KSH Könyvtár (Rettich Béla) állítja össze.

ennek az ellenkezője az igaz. Az északi országokban nem tekinthető jelentősnek a kivándorlási többlet, de mégis figyelemre méltó. Kivételnek Németország számít 2004-ig, de 2005-ben állampolgárai körében már onnan is nagyobb volt a kivándorlás, mint a bevándorlás. A negatív előjelű nettó migráció (bevándorlás-kivándorlás) leginkább az Egyesült Királyságra és Hollandiára érvényes, kisebb mértékben Belgiumra és Ausztriára. A média figyelmét azonban csak Hollandia és az Egyesült Királyság esete keltette fel. A holland újságok kommentárjaikban sokszor leírták, hogy a növekvő mértékű kivándorlás kapcsolatba hozható a hollandok nem túl biztató jövőbeni kilátásaival. A fejlett országok migrációs folyamaiból három következtetés vonható le: 1. Az állampolgárok körében a kivándorlási többlet általánossá vált, míg a nem állampolgárok csoportjában a bevándorlás folytatódik. 2. Számos országban (különösen az Egyesült Királyságban és Hollandiában) növekvő ütemű kivándorlás regisztrálható. 3. Az agyelszívás növekvő mértékű szerepet játszik a migrációs folyamatokban.

A hollandok kivándorlása hosszú időre nyúlik vissza. Legjelentősebb számban az 1840-es, 1860-as, 1880-as és az 1900-as években, valamint a második világháborút követő években vándoroltak ki. Az 1950-es évtized néhány évében évente 60 ezer fő hagyta el az országot a túlnépesedés és az állandó munkanélküliség félelme miatt. Míg 1946-ban az állampolgárok 34 százaléka vélte úgy, hogy két éven belül nehezebb lesz munkát találnia, 1949-ben a dinamikus gazdasági növekedés ellenére a megkérdezetteknek már a 84 százaléka gondolta ugyanezt. 1948 áprilisában az európai országokban végrehajtott reprezentatív felvétel szerint a hollandok 33 százaléka nem volt elutasító egy lehetséges kivándorlást illetően, ami csak az Egyesült Királyságban volt nagyobb (42 százalék). A kivándorlási célország Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és az

Egyesült Államok volt. Az 1960-as években Hollandia felzárkózott az előbbi országok gazdasági színvonalára, ami maga után vonta a bevándorlók odaáramlását. Különösen sokan érkeztek a korábbi holland gyarmatokról, Törökországból és Marokkóból. A jelenlegi kivándorlási hullám viszont ezért is rejtély, mert Hollandia az egyik legalacsonyabb munkanélküliségi rátájú ország, a jóléti állam szolgáltatásai irigylésre méltók és hatékonyan védi állampolgárait mindenféle kockázattal szemben.

A migráció elmélete a kivándorlás motivációi között három tényezőt különböztet meg: az emberi tőkét, a társadalmi kapcsolatokat és a személyes jellemvonásokat. Az országok közötti kereseti különbségek mellett motivációs tényezőnek számít az emberek iskolázottsági szintje, egészségi állapota és kora. Számos kutatás bizonyította már, hogy a magasabb iskolázottság növeli a migráció valószínűségét. Ők a várhatóan magasabb keresetükből könnyebben kiegyenlítik a kivándorlás költségeit és gyorsabban alkalmazkodnak a változó feltételekhez (például nyelv, normák, szabályok stb.) a migráció célországában. Nyilvánvaló, hogy a jobb egészségi állapotban levőknek nagyobb, a betegségekkel küzdőknek kisebb a kivándorlási hajlama. A mindennapi tapasztalat meggyezik a kutatók eredményeivel, miszerint a fiatalok között a kivándorlók aránya mindig magasabb, mint az időseknél.

A migráció ritkán egyedi döntés, azt nagyban befolyásolják a családi, baráti, munkatársi kapcsolatok, amelyek erősíthetik vagy elodázhathatják a döntést. A házastárs és a gyermekek léte korlátozó tényező, ami növeli a kivándorlás költségeit is. Mindezek sokszor nem az elindulást, hanem a maradást erősítik. A válás új helyzetet teremthet, még a gyermekekkel együtt is erősítheti a kivándorlást, amiben az új élet kezdése és a korábbi házastárstól való teljes elszakadás is szerepet játszik. Az özvegyeknél a bánat, a szomorúság általában legyőzi a ki-

vándorlási hajlamot, így ők rendszerint maradnak és korábbi családi, baráti kapcsolataikat erősítik meg. Míg az erős otthoni kapcsolatok csökkenhetnek a kivándorlási hajlamot, a célországban létező családi, baráti szálak viszont erősítik a migrációs elhatározást. Minél szélesebb kapcsolatrendszere van valakinek külföldön, annál nagyobb a valószínűsége, hogy emigrálni fog.

A bevándorlókon a célországba érkezéskor felülkerekedhet a bizonytalanság érzése, mivel mind az életfeltételek terén, mind a munka világában meg kell szerezni és adaptálni az új normákat és értékeket. Az egyének pszichológiai vizsgálata azt mutatja, hogy azok emigrációs szándéka szokott megvalósulni, akikből nem hiányzik a feltűnési vágy és a magabiztosság. A szenzációkeresők nagyobb kockázatvállalásra hajlamosak és bíznak abban, hogy új hazájukban fenyegetettség nem éri majd őket.

Számos szerző demonstrálta, hogy a közjavak hatással vannak a migrációra. A gazdaságföldrajzosok az életet könnyebbé tévő dolgokat, mint hajtóerőt helyezik a regionális migráció középpontjába, melyek közül a bérek és a földbérlet-kompensációk a legfontosabbak. Tény, hogy az emberek az álláslehetőségek miatt szívesen telepednek le a városokban, igen gyakran az agglomerációkban. Ugyanakkor amikor csak tehetik elhagyják a környezeti veszélyeket rejtő területeket, vagy a szennyezett városokat. A csend például a legtöbb ember számára nagy érték, de a csend megtarthatósága érdekében mindenkinek be kell tartani az ezzel kapcsolatos szabályokat, különösen ott ahol a légi, a közúti és a vasúti közlekedés állandó csúcsgorgalmat bonyolít le.

A tanulmány szerzői két felvételből gyűjtötték az adatokat. Az első ún. emigrációs felvételt 2004 októbertől és 2005 januárja között bonyolították le. Azokat vették be a mintába, akik 2004-ben az „Expat vásáron” megjelen-

tek, őket mint potenciális emigránsokat vonták be a felvételbe. A kiküldött kérdőívek száma 533 volt, amiből 214-et vissza is kaptak (a válaszolási arány 40 százalék volt). Az Expat-mintában 147 válaszoló azt állította, hogy szándékában áll emigrálni. A másikat, az egész országra kiterjedő mintát a Tilburgi Egyetem állította össze, amely egyben egy nemzeti háztartási panelt is alkot. Az 1275 válaszoló közül 38 foglalkozik a kivándorlás gondolatával. A válaszolók 54 százaléka férfi volt, átlagos életkoruk pedig 50 év. A két minta között nem találtak szignifikáns eltéréseket a potenciális emigránsok korát, iskolai végzettségi szintjét, jövedelmét és nemét tekintve. A két mintát így együtt vizsgálták az elemszám 1489-re nőtt (214+1275). A kisebbik mintában rákérdeztek a preferált célországokra is, ami az országos mintának nem volt része.

Szándékában áll-e a közeli jövőben emigrálni? – szölte az első kérdés, amire öt választ fogadtak el (bizonyosan nem, valószínűleg nem, talán, igen valószínű, igen nagyon valószínű). Az előkészületekre vonatkozó magatartást három kérdéssel mérték: járt-e a célország nagykövetségén releváns információk beszerzéséért, igénybe vette-e közvetítő vagy konzultáns segítségét, járt-e informális találkozókon leendő emigránsok között.

A szerzők az elemzést két lépcsőben végezték el. Először főkomponens módszert alkalmazva mérték a válaszolók 16 témára vonatkozó véleményét, ami a köz- és magánjaval kapcsolatos kérdéseket illeti. A kapcsolatok szorosságát varimax rotációval fejezték ki. A főkomponens elemzés egy statisztikai módszer, amely lineárisan transzformálja a változók eredeti állományát a korrelálatlan változók kisebb állományába úgy, hogy az eredeti állomány információinak többségét megtartja. A rotált faktorok mátrixa egyszerűsíti és könnyebben értelmezhetővé teszi a jelenséget.

Az elemzést elvégezve a szerzők négy faktort kaptak, melyek mindegyikének sajátértéke nagyobb mint egy. E négy faktor szórásnégyzete 59 százalékban magyarázza meg a holland életfeltételeket. Az első faktor (a jóléti állam intézményeinek működése) szórásnégyzete az összesnek fele, 29 százalék. A válaszolók magas, de negatív előjelű pontszámmal értékelték a holland jóléti állam intézményeinek működését (az egészségügyi szolgáltatásokat, az oktatási rendszert, a társadalombiztosítást, a nyugdíjrendszert, a jog és rendvédelmet). A második faktor (társadalmi problémák) szórásnégyzete már jóval kisebb, 12 százalék. A válaszolók az előbbihez hasonlóan értékelték a bűnözés szintjét, a környezetszennyeződést, az emberek mentális szemléletét és az etnikai sokszínűséget. A kapott válaszokból a jóléti állam intézményei működésének kudarcra vonható le. A bevándorlók integrálása, társadalmi beilleszkedése például lassan halad és sok problémával jár, ami az iskolákban és a szomszédsági kapcsolatokban is tetten érhető. A harmadik (a környezet állapota) szórásnégyzete 10 százalék, amelyben a természeti tényezők, a népsűrűség és a zajszennyeződés érték el magas faktorpontszámot. A csend Hollandiában akár luxusnak is tekinthető, a magas jövedelmű csoportok hajlandók sokat fizetni a zajmentes környezetért. A negyedik faktor (a magánélet feltételei) szórásnégyzete 8 százalék, amelyben a lakásfeltételek, a jövedelem, a munkafeltételek és a társadalmi érintkezések információi tömörülnek. A válaszolók többsége ezek egyikével sem elégedett.

Az elemzés második lépésében a szerzők két modellt hoztak létre az emigrációs szándékok és az előzetes magatartás megismerésére. Az első modellben az egyéni jellemzőket (az emberi tőkét, a társadalmi kapcsolatokat és a személyes jellemvonásokat) szerepeltették, míg a második modellt kiegészítették a válaszolók Hollandia életminőségére vonatkozó ér-

tékelésével. Kivándorlási szándékai leginkább a fiatal férfiaknak van, akik az átlagnál jobban iskolázottak, jövedelmük alapján jómódúaknak tekinthetők, és nem házasság, valamint családi és baráti kapcsolatokat ápolnak külföldön. Az elváltak emigrációs szándékai sokkal erősebbek, mint az özvegyeké.

A második modellben különösen a környezeti nyomást tartották nagyon erős befolyásoló tényezőnek az emigrációs szándékok kialakulásában. A társadalmi problémák, mint a bűnözés, a környezeti szennyeződés és az etnikai sokszínűség szignifikánsan nem előrejelzői a kivándorlási szándékoknak, de a jóléti állam működésének bizonytalanságai egyértelműen elősegítők az emigrációs törekvéseknek.

A tanulmány utolsó része Hollandia életfeltételeinek értékelésével, illetve a célországban várható feltételeknek az öházával való összehasonlításával foglalkozik. Az egybevetés több szempontból is rendkívül érdekes, mert például a potenciális kivándorlók 33 százaléka azzal számol, hogy az új hazában a jövedelme kevesebb lesz. A társadalombiztosítást 37 százaléka, a nyugdíjrendszert 34 százaléka véli rosszabbnak, mint Hollandiában. Viszont a leendő emigránsok több mint 90 százaléka gondolja úgy, hogy választott országában a környezet minősége jobb lesz. Szintén 90 százaléka várja jobbnak a célországban élők mentális szemléletét és 58 százaléka véli úgy, hogy az etnikai sokszínűség kevesebb problémával jár majd.

A tanulmány a technológiai fejlett országok döntéshozóinak közös gondját is megfogalmazza: a kivándorlás a legtehetségesebb emberek csoportjára a legjellemzőbb. Egy ország versenyképességét az is alááshatja, ha a kivándorlók között az e körhöz tartozók egyre nagyobb arányban vannak jelen. Az agyelszívás igazi nyertese az Egyesült Államok. E kutatás egyik figyelemre méltó megállapítása,

hogy a kivándorlás motivációiban a pénznek sokkal kisebb a szerepe, mint régen.

Hajnal Béla

kandidátus, a Debreceni Egyetem főiskolai tanára
E-mail: hajnalb@creative.de-efk.hu

Hammer, G. – Klopfer, K.:

A foglalkozás és a család összeegyeztethetősége

(Vereinbarkeit von Beruf und Familie.) – *Statistische Nachrichten*. 2006. évi 9. sz. 821–834. old.

Az Osztrák Statisztikai Hivatal a 2005. évi mikrocenzus keretében adatfelvételt hajtott végre, amelynek tárgyát a foglalkozás és család összeegyeztethetősége képezte. A felvétel háttérben az Európai Unió egyik fő célkitűzése áll, amely a két nem között a munkaerőpiacon tapasztalható esélyegyenlőtlenség kiküszöbölésére irányul. Ebben a témakörben lényeges kérdés, hogy a gyermekek és ápolásra szoruló felnőttek gondozásával kapcsolatos tevékenység mennyiben befolyásolja az érintettek munkaerőpiacon elfoglalt helyzetét. Ez a törekvés indokolta az Európai Bizottság 2004-ben kiadott rendelkezését, amely előírta, hogy az Európai Unió tagállamai 2005-ben reprezentatív mintán alapuló adatfelvétel útján szerezenek be információkat a munkaerő-piaci pozíciókról, összefüggésben a családban végzett gondozási tevékenység mértékével.

A felmérések során a 15–64 éves népességnek tettek fel kérdéseket nemenkénti és korcsoportos bontásban az életkörülményeket alapvetően meghatározó tényezőkre (foglalkoztatottság, munkanélküliség, nyugdíj, járadék, tanulás, kizárólag a háztartás vezetésével kapcsolatos elfoglaltság, egyéb személyekből álló csoportok), valamint a háztartás jellegére

(nem családok, valamint egy, két vagy három, illetve több generációs háztartások). A felsorolt csoportokra vonatkozó információkat összekapcsolták a rendszeres gondozási tevékenységet folytatók számával és arányával. A kérdőív első része a beteg, vagy mozgássérült felnőtt (15 éven felüli) hozzátartozókra vonatkozott.

A felmérés eredményei szerint összességében a 15–64 éves népesség 8 százaléka hátrultak felnőttekkel kapcsolatos ápolási feladatok. Ez nemenkénti bontásban annyit jelentett, hogy minden tizedik nőt és csupán minden tizenhatedik férfit terhelték ezek a kötelezettségek. Lényegesek az életkor szerinti különbségek is. A 15–24 éveseknek csak 3 százaléka, a 45–54 éveseknek jóval nagyobb hányada, 13 százaléka gondoskodott rendszeresen valamely hozzátartozójáról. Ez a különbség főként azzal függ össze, hogy a háztartáson belül gondozásra szoruló személyek általában a saját nemzedékből, vagy a szülők nemzedékéből kerülnek ki. Az életkor előrehaladásával szükségképpen növekszik a gondozásra szoruló szülők aránya, a későbbiekben pedig a saját nemzedéken belül is egyre többen igényelnek folyamatos segítséget.

Az életkörülmények szempontjából lényeges tényező, hogy a gazdaságilag aktív népesség (foglalkoztatottak és munkanélküliek) családon belüli gondozási feladatokkal való leterheltsége (7,6%) némileg elmaradt az átlagtól, a nyugdíjasoké, járadékosoké, valamint a háztartásbelieké (12,5, illetve 12,8%) azt némileg meghaladta.

A foglalkoztatottak körén belül a teljes munkaidőben (heti 36 órában, vagy annál hosszabb időtartamban) dolgozóknak 7 százaléka hátrult többletként az otthoni gondozási tevékenység. A munka mellett gondozási feladatot ellátók hányada – érthető módon – a munkaidő hosszával fordított arányban alakult. A foglalkozási viszony tekintetében az önálló